

Různé

Za Janem Sokolem

Šestnáctého února 2021 zemřel v Janu Sokolovi jeden z posledních učenců hodných toho jména. Můžeme se dočíst, že „po většinu dějin i novověku se úctyhodná slova ‚učenec‘ a ‚badatel‘ týkala astronomů i historiků, chemiků i filosofů, matematiků i filologů. Pro novověk byla zcela typická – možná příznačně buržoazní – úcta a podpora, kterou badatelům a umělcům poskytovali jejich mecenáši. Je příjemné, ba dokonce okouzlující se dočíst, že v 16. století ‚curieux‘ ve francouzštině znamenalo ‚intelektuál‘. (O čtyři sta let později, na konci 20. století se podstatné jméno ‚intelektuál‘ přisuzuje lidem, kteří ztratili značnou část svého dřívějšího věhlasu.) Během nejméně čtyř set let novověku byl ‚badatel‘ považován za seriózního, skromného a do sebe uzavřeného člověka, jehož zájem o často neobvyklé obory a nadšení pro ně byly nerozlučně spojené s jeho otevřeností (curieux) a charakterem. Byl považován za poctivého člověka. Tato úcta dnes už v podstatě neexistuje – snad až na výjimky. Je mnoho takzvaných vědců různého charakteru – takto o nich smýšlí většina lidí. Stejně jako téměř ve všech oblastech života se i v této projevila inflace – je-li něčeho čím dál více, ztrácí to hodnotu. Problém však spočívá v něčem jiném. Z několika důvodů nemůžeme obnovit zastaralý vý-

znam slova ‚učenec‘. Musíme se smířit s dnešním smyslem a definicí slova vědec – osoby s diplomem ověřujícím její vědomosti a schopnosti, jenž ji odlišuje od držitelů jiných významných akademických titulů, protože obory a cíle jejich studia a práce se různí.“¹

Myslím si, že výše uvedené pojetí učence či badatele, zformulované americkým historikem s maďarskými kořeny Johnem Lukacsem, sedí na Jana Sokola jako ulitě. Již od mládí byl zvědavý a seriózní. Znáám jen málo lidí tak doopravdy skromných, jako byl on, a kupodivu potvrzují i třetí charakteristiku, tedy do sebe uzavřeného člověka. Sokol byl jistě přátelský a společenský a nezkazil žádnou legraci, ale vynikal schopností opustit nepovšimnut každou společnost ještě v době, kdy na odchod ostatní ani nepomysleli. Po letech jsem se jej zeptal na důvod, odpověděl, že má společnost rád a přátelství lidí jej těší, ale po nějaké době mu začne být líto času, a tak se vypaří jako pára nad hrncem.

Snad ze všeho nejvíc jsem na něm obdivoval jeho produktivitu, stačil toho minimálně několikrát tolik co ostatní a výsledky byly vždy bez vady. Odpočíval zvláštním způsobem, když neučil,

1 Lukacs, J., *Na konci věku*. Přel. L. Bednář. Praha, Academia 2010, s. 66–67.

obvykle psal, a když ho to unavilo, odpočinul si při překládání nebo při studiu. Nečetl detektivky, nechodil na fotbal, nehrál hry, nepotřeboval televizi, nesportoval a nepotřeboval ani rekreaci v obvyklém smyslu. Byl opravdu učenec, a nikoli renesanční osobnost, sportování upřímně nesnášel, říkal dokonce, že ani neumí plavat, a nestyděl se za to.

Byly však dvě užité věci, bez kterých se neobešel. Až do posledních chvil byl závislý na čokoládě a nosil si všude zásobíčku a skoro do osmdesátky se neobešel bez cigarety. Na oslavě jedněch jeho narozenin, pětadesátky či sedmdesátky, už nevím přesně, jsem při gratulaci zmínil, že některé nepříliš propagované výzkumy škodlivosti kouření ukazují, že kouření poškozuje zdraví asi devadesáti procentům kuřáků, ale zároveň existuje i menšina, jíž kouření spíše prospívá, než škodí – a uváděl jsem jako zářný příklad oslavence. Na té oslavě jsme mu nepřípíjeli na zdraví, ale příkuřovali. Každý host dostal z podnosu Startku („starou dobrou“ cigaretu bez filtru) a snad mohl prozradit, že výjimečně hulil i nekuřáci. To byly časy, dneska by to bylo skoro na kriminál. Přítomní kamarádi-lékaři mne sice napomenuli, příznali, že pokud jde o míru škodlivosti, nešířím úplné bludy, ale dodávali: „(Ne)přáli bychom ti vidět Sokolovy plíce.“ Krátce před jeho osmdesátinami jsem si nicméně všiml, že Sokolovy kuřácké přestávky vymizely. Zeptal jsem se a dostal odpověď: „Před pár týdny jsem přestal kouřit. Přestalo mi to chutnat.“ „A co abstrák?“ „Nedostavil se,“ odvětil Jan...

Učenci blahé paměti nebyli kompetentní jen v jednom oboru nebo pouze v jedné jeho části. Na konci osmnáctého století platilo, že německý univerzitní profesor je člověk, který četl všechny relevantní knihy ze všech oborů. Pravda, těch relevantních knih bylo v každém oboru jen několik. Dnes se ale – obávám se, že důvodně – neshodneme ani na tom, které knihy jsou relevantní v oboru, v němž jsme kvalifikováni. Navíc platí, že co je starší tří, maximálně pěti let, nestojí za to číst.

Zdánlivě banální otázka, ke kterému oboru Jan Sokol patří, není snadno zodpověditelná. Když jsem se v posledním desetiletí bývalého režimu uchytil v programátorské branži, překvapilo mne, že moji kolegové programátoři byli udiveni, ba šokováni, když jsem odmítal pokládat Sokola za programátora a říkal jsem, že programátor je jistě skvělý, ale především je to jeden z našich největších filosofů a náboženských myslitelů. Tehdy byl v jejich očích Jan Sokol, ač bez vysokoškolského vzdělání, renomovaným vědcem v oboru aplikované matematiky. Začteme-li se do vzorně vedeného hesla „Jan Sokol“ ve *Wikipedii*, zjistíme, že mu v tomto oboru vyšly tři knihy. Především monografie, *Jak počítá počítač*, jedna z mála knih v oboru, která se pokouší laikům přiblížit, jak „myslí“ počítač, a není tedy pouhým návodem k tomu, jak počítač používat. Jako spoluautor je pak Sokol uveden u dalších dvou publikací: v roce 1970 vydal spolu s M. Přibáněm *Návrh samočinného počítače* a v roce 1984 vyšla kniha *Operační systémy* autorů Navrátila, Sokola a Žáka. Podotýkám,

že poslední dva jmenovaní podepsali Chartu 77, ostatní, lituji, neznám. Pro pamětníky je to neuvěřitelné a nevím, že by si této skutečnosti všiml někdo ze soudobých historiků, ale svědčí to o mimořádné kuráži jednoho či spíše několika redaktorů Státního nakladatelství technické literatury.

Sokol patří také do seznamu nemnoha programátorů, kteří vytvořili vlastní operační systém. Jmenoval se MOS, Malý operační systém. Jak příznačné pro Sokola, který později napsal také *Malou filosofii člověka*. Pod MOsem fungovaly počítače EC 1021 – už tehdy se jim říkalo kafemlejnky, ač dosahovaly velikosti pořádných almar – ještě krátce po pádu bolševického režimu. Byl to operační systém blbuvzdorný, naučil jsem se s ním pracovat i já a několik posledních let před Listopadem 1989 jsem pod jeho křídly pravidelně sjížděl výplaty pro n. p. Supraphon. Měl jsem za tím účelem od autora na stroji napsaný manuál, dvě dvoustránky. Původně jej Sokol vytvořil již v prvních letech normalizace pro potřeby kamarádů z autorského kruhu *Tváře*, kteří hledali existenční záchranu v programování deset let přede mnou. Manuál upozorňoval na typické mouchy počítače a na jeho konci byla dvě telefonní čísla, jedno „ve dne“ – do VUMSu a druhé „v noci“ – k Honzovi domů. S touto pomocí jsme to všichni zdárně přežili a pracovníci Supraphonu výplatu dostávali pravidelně. Kde nepomohl manuál, pomohl telefon. Myslím, že dvakrát to došlo tak daleko, že se Jan Sokol drkotal nočními tramvajemi z Břevnova na Budějovické náměstí a zpět. Jan Sokol to pokládal

za normální a já se styděl, ale stálo to za to.

V uvolněných šedesátých letech se Jan Sokol seznámil se svou budoucí ženou Františkou, dcerou Jana Patočky, pozdější slavistkou, jež se specializovala zejména na běloruštinu. Především jejím prostřednictvím se dostal do studentského a akademického prostředí. Velký vliv na něj měl tehdy zejména Jiří Němec, jehož inspirujícím vlivu vděčí česká vzdělanost a kultura za mnohé. Duch Druhého Vatikánského koncilu tehdy proudil i do poststalinské Prahy, Sokol začal číst Teilharda, překládat a psát do časopisu *Tvář*. Později v jednom rozhovoru v této souvislosti uvedl své krédo: „Stručně řečeno, věřím s Teilhardem... Víra něco očekává, ale pevně stojí na vděčnosti za to, co všechno člověk už dostal. Život, štěstí, lásku nebo děti si nikdo nemůže koupit ani zasloužit. Nepředstavuju si, co s námi jednou bude, jenom vím, že Bůh, který stvořil svět, se o nás lidi také nějak postará v tom, s čím si nemůžeme poradit sami. Co si nezkaží člověk sám, o to se bát nemusí. To je biblická víra.“⁴²

Po pádu komunismu jsme se sešli na nově zformované katedře filosofie a filosofie výchovy na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Pro mne si tenkrát na Vyšehrad přišli studenti, které poslal Bohuslav Blažek, a tak jsem se přihlásil do konkurzu. Sokola patrně přemluvil Radim Palouš, který se

2 Sokol, J., Nejsem zvyklý čekat ráj na zemi. Zaznamenal J. Jandourek. In: *UK v médiích*. Dostupné na: <https://cuni.cz/UK-5810.html?event=8113&lang=CZ>; [cit. 18. 3. 2021].

po dlouhých letech stal prvním svobodně zvoleným rektorem. Sokol měl sice problém, neměl ukončené vysokoškolské vzdělání, ale tenkrát se v revolučním nadšení zdálo, že to nevádí, a než se to začalo řešit, byl zvolen místopředsedou Federálního parlamentu.

Tehdy jsem prosadil, že si Sokol na univerzitě ponechá alespoň symbolický úvazek, a tak začala naše těsná spolupráce. Studenti chodili na přednášky plni entuziasmu a my jsme nadšeně přednášeli, v parlamentu se nic méně psaly dějiny a odehrávaly se tam bitvy a diskuse, jejichž trvání bylo těžké odhadnout. Tehdy jsem po domluvě začal chodit na všechny Sokolovy přednáškové termíny. Když to šlo, přijel z parlamentu, tehdy ještě od Národního muzea, autem s majáčkem a přednášel, když to nešlo, přednášel jsem místo něho. A tak jsem se v průběhu vcelku krátké doby důkladně naučil jeho přednáškový repertoár a brzy jsme mohli spolupracovat takřka naslepo. Později, když se Sokol stal ministrem školství, jsme si to zopakovali v leděmodrém.

Sokol neměl akademickou průpravu ve filosofii, ale měl vynikající jazykové znalosti, uměl nejen latinsky a řecky, ale i francouzsky, anglicky a německy, všechny tyto jazyky ovládal slovem i písmem. Měl hodně přečteno, přednášel i v bytových seminářích – včetně toho, který se pravidelně konal u nás. Měl také skvělé učitele, sám vzpomínal na Otu Mádra, Jiřího Reinsberga, Jirku Němce, Josefa Zvěřinu či J. B. Součka. Jana Patočku do výčtu svých učitelů nezařazoval, je však nesporné, že na něj měl obrovský vliv – a bylo tomu patrně

i naopak. Janův o dva roky mladší bratr, malíř Václav Sokol, mi jednou vyprávěl, jak jako chlapci rozmlouvali po nedělní bohoslužbě s panem farářem o své četbě. Václav v té době četl *Hochy od Bobří řeky*, byl pochválen, ale styděl se, protože Jan, kterému tehdy bylo asi čtrnáct, četl v latinském originále Akvinského *Summu theologiae*.

Jednou jsem na oplátku poprosil Sokola, zda by za mne nevzal přednášku o Heideggerovi. Jeho jste se nemuseli bát poprosit o pomoc, měl pro přátele skoro vždycky čas a také se nestyděl požádat o zázrak, když potřeboval. Přednášku jsem si nechal nahrát a užasl jsem: bylo to krásně vypracované, nádherně srozumitelné a byl tam motiv, který jsem ještě nikde neslyšel ani nečetl. Sokol poukazoval na fakt, že se Heidegger nevěnuje rytmickému času, a vysvětloval i proč. Ptal jsem se ho, kdy přednášku vypracoval, že jsem to od něj ještě neslyšel. Odpověděl, že na to měl dva týdny, a tak znovu přečetl *Sein und Zeit* a došlo mu to. Potom z toho vznikla kniha *Čas a rytmus*, která vlastně výjimečně není vysokoškolskou učebnicí napsanou pro potřeby IZV UK nebo později FHS UK. I ona však vznikla na základě přednášky.

K tomuto mezik času patří také krátká, ale krásná doba v časopise *Přítomnost*. Říkám si, kde jsme tenkrát, v té hektické době brali na všechny ty aktivity čas? Nicméně *Přítomnost* zadusily finanční úbytky, Občanské hnutí prohrálo volby, a tudíž Sokol skončil v parlamentu – a ještě navíc Univerzita Karlova ukázala, že v Praze zvyklosti z Ameriky neplatí. Bez diplomu tady nikdo vyučovat

nemůže. Jan Sokol tak málem skončil jako novinář.

Tehdy přišla možná největší chvíle mého života. Sokol sice nevypadal sklesle, ale nějak jsem vytušil, že „na tváři lehký úsměv, hluboký v srdci žal“. Dal jsem si tu práci a přesvědčil ho, že v sedmapadesáti ještě není pozdě na univerzitní kariéru. První krok se ale moc nepovedl. Sokol se stal magistrem obecné antropologie, což byl první obor, který provozoval Institut základů vzdělanosti Univerzity Karlovy založený rektorem Paloušem, jehož jsem byl prvním a jediným ředitelem. Podle tehdy platných pravidel byla Sokolovi uznána léta předchozího studia, složil všechny předepsané zkoušky a slavně obhájil magisterskou práci. Obhajoby se tehdy zúčastnilo dvacet univerzitních profesorů. Užili jsme si tu demonstraci vzdělanosti, ale pak přišla studená sprcha. Novinář z krachujícího deníku *Práce* (nebudete mi to snad ani věřit, ale jmenoval se Ovečka) napsal článek, ve kterém Sokola osočil, že se domohl univerzitního diplomu podvodem. Podkladem tohoto článku zřejmě byly informace od několika ze změny režimu frustrovaných úředníků z FF UK. IZV UK totiž neměl oprávnění vydávat diplomy, a musel tedy v této záležitosti vždy spolupracovat s některou z fakult UK. Na tomto základě také děkan Vrhel diplom řádně vystavil a podepsal. Úřednice však o této praxi nevěděly, a tak místo aby se zeptaly děkana nebo mne, běžely do novin, a prý dokonce i na policii. Byla z toho docela nechutná aféra, i když se nakonec všechno vysvětlilo. Měl jsem pocit, že trpím více než Sokol,

a hrozně jsem si to bral. Nejenže to byla moje odpovědnost, ale hlavně jsem se bál, že můj přítel už nebude chtít o akademické kariéře ani slyšet. Stal se však pravý opak. Jan se zdravě naštvál a rozhodl se, že všem ukáže. Během šesti či sedmi let obhájil všechny akademické tituly, které v republice máme, přičemž každý doprovodil původní knihou – a všechny tyto publikace se navíc dočkaly reedic.

Pro úplnost je zde však třeba připomenout i to, že k počátkům autorského působení Jana Sokola se – vedle knih o programování – řadí i knížka, která mohla vyjít i za bývalého režimu. Je to krásná knížka překladů z díla Mistra Eckharta, doprovázená obsáhlou Sokolovou studií o středověké mystice. Přednášku na toto téma přednesl dokonce ještě před Listopadem 1989 na půdě Filozofické fakulty UK; podařilo se to na základě pozvání Sekce dějin filosofie tehdejší Filozofické společnosti při ČSAV.

Téměř všechny další Sokolovy knihy pak vznikly „na objednávku“, tedy jako vysokoškolské učebnice, a to na základě přednáškových cyklů, které v průběhu své čtvrt století trvající akademické dráhy vedl. Všechny oscilují mezi filosofií a antropologií, ale dotýkají se i řady dalších disciplín, které mají filosofický základ v minulosti a antropologický pendant v přítomnosti: ekonomie, práva, politologie, psychologie... A všechny jsou také o výchově, snad proto se Jan Sokol stal profesorem filosofie výchovy.

Z genetického hlediska je první Sokolovou knihou v této řadě *Člověk a ná-*

boženství – obsahuje výklady, které měl Jan zformulované a bytovými přednáškami ověřené již za bývalého režimu. Jakýsi svorník pak tvoří *Malá filosofie člověka*, základní učebnice, jež navíc obsahuje in nuce i rozvrh knih, které byly napsány později, a je doplněná *Slovníkem filosofických pojmů*. Poté následuje *Filosofická antropologie*, která se původně jmenovala *Člověk jako osoba*. Mně se ten původní titul líbil víc, neboť poukazoval k Sokolovu prvotnímu filosofickému východisku, personalismu, a k integrálnímu studiu člověka. Dodnes se obor, se kterým jsme na UK před pětadvaceti lety začínali, jmenuje *Obecná antropologie – integrální studium člověka*. Název je výstižný, neboť jde o obor, který kombinuje boasovský koncept antropologie fyzické, lingvistické a sociální s motivy filosofické, kulturní, historické antropologie a etologie člověka. Jsme hrdí na to, že prvním absolventem tohoto oboru na Univerzitě Karlově byl právě Jan Sokol.

Po titulech věnovaných filosofické antropologii nutně následovala kniha *Moc, peníze a právo*, která doplnila původní filosofický rozjezd i v oborech, které se dnes k filosofii nehlásí. Jde vlastně o antropologii ekonomickou, právní a politickou. Posledním terčem Sokolova úsilí pak byla etika, rovněž koncipovaná antropologicky, jež našla výraz v naší společné knížce *Antropologie a etika* z roku 2003. Později se k tomuto rozvrhu, nejen v názvu, připojil ještě pojem života a Sokol napsal jakousi filosofickou biologii, či psychologii v někdejší aristoteliském pojetí –

„duše je život v živé bytosti“.³ V poslední verzi zpracování tohoto tématu pak přibyl ještě pojem instituce.⁴ Etika instituční a etika dědice, zejména tyto poslední Sokolem propracované koncepty, patří nepochybně k tomu, co z české myslitelské produkce posledních let má největší naději na příznivý ohlas v zahraničí.

Hned na počátku devadesátých let jsme společně s Janem Sokolem a dalšími prožili na vlastní kůži zázrak takřka biblických parametrů. Vláda tehdy rozhodla o redukci ústavů Akademie věd a uvolnila 100 milionů na program, v jehož rámci mohli přejít na vysoké školy pracovníci, kteří v důsledku toho přišli o zaměstnání – pokud o to stáli a prezentovali se kvalitními výsledky. Tenkrát, bylo to tuším v roce 1992, snad v dubnu, přijeli na výjezdní zasedání Centra pro teoretická studia předseda AV ČR Rudolf Zahradník a rektor UK Radim Palouš s výzvou, abychom tuto příležitost nenechali zmarnit. Tehdy mne Radim vyzval, abych oprášil projekt studia, který máme připravený – a já jsem zachoval dekorum a nepřiznal, že vlastně žádný projekt nemáme, řekl jsem jen vstřícně, že vše připravím hned na ztřek. A ten projekt jsem přes noc napsal. Druhý den, v neděli, jsem jej představil, ohlas byl povzbudivý a profesor Zahradník řekl: „Tuhle věc dotáhneme do konce, dostanete barák.“ A my jsme unisono s Radimem odpověděli: „A my vezmeme všechny propouštěné akade-

3 Sokol, J., *Etika a život*. Praha, Vyšehrad 2010.

4 Sokol, J., *Etika, život, instituce*. Praha, Vyšehrad 2014.

miky, kteří k nám budou chtít nastoupit.“ A na to jsme si pláclí. Zázrak?

Hned a podzim toho roku jsme pak s 16 učiteli a 360 studenty zahájili výuku programu Studií humanitní vzdělanosti. Nebudu ten příběh zde už dál vykládat, bylo by to dlouhé a vyprávěl jsem jej již mnohokrát. Celý program jsme měli „na hrbu“ především Jan Sokol a já. Nápad a způsob zpracování, včetně myšlenky studia formou „liberal education“, je asi převážně můj, i když závislost na amerických a britských tradicích byla značná a ne náhodou dostal Andrew Lass nedávno cenu Vize '97 za průkopnickou práci v této oblasti. Dost jsem z formy těch tradic opisoval, ale obsah je téměř celý Sokolův. Jan navíc na rozhodujících křížovatkách opakovaně zásadně zasahoval – předvídavě a nekompromisně, s upřímnou a klidnou vírou opravdového křesťana. Já jsem křesťan tak trochu na baterky, dělal jsem, co jsem mohl, někdy i o trochu víc, ale moc jsem nevěřil, že se to může povést. Za žádnou cenu jsem však nechtěl být tím, kdo to zabalí a zkazí. Jeden dobrý přítel kdysi řekl, že pokud je Sokol otcem té školy, pak já jsem její matkou. To se mi líbilo a líbí. Jeden z úplně prvních studentů nedávno rozhodl hospodský spor pamětníků, zda chodili na Pincárnu nebo do Sokolovny, tak, že řekl: „Já chodil na Pincárnu v Sokolovně.“

Dnes už je jasné, že jsme ten projekt definitivně prosadili, a určitě nehrozí, že by se to všechno proměnilo jen v sen uplynulé noci. Současná Fakulta humanitních studií UK už nestojí na mně ani na Sokolovi. Má mladý učitelský sbor

a snad pořád ještě atmosféru, kterou jsme se snažili přenést z někdejšího VÚMSu. Přežili jsme i Sokolovo ministrování a jeho kandidaturu na prezidenta. To první ve zdraví a pohodě. Bylo to dočasné a bylo na první i druhý pohled jasné, že to je k leččemu dobré. To druhé jsme přežili také, snad dokonce i ve zdraví, ale v pohodě rozhodně ne. Hodně jsem Sokolovi přál, aby vyhrál, i když jsem se děsil toho, jaké nesnáze mu to může osobně přinést. Věděl jsem už tehdy – jenomže tenkrát to bylo spíš jen tušení, zatímco dnes je to již jasně patrné –, že by pro Českou republiku bylo bývalo lepší, kdyby jejím prezidentem nebyl Václav Klaus, ale Jan Sokol.

Důvodů, proč Sokol nevyhrál, lze uvést celou řadu, já je vypočítávat nebudu, nemělo by to ani smysl. Co se stalo, stalo se a nemůžeme to změnit. Přidám však jeden důvod, který by snad mohl pomoci porozumět tomu, jaký Jan Sokol opravdu byl. Myslím si, že Sokol s Klausem prohrál, protože měl odtažitý vztah ke sportovním soutěžím. Pokud vím, nikdy aktivně nesportoval, a co je vůbec nejhorší, ani nefandil. Pokud něco Sokola nepoznamenalo, pak to byl duch sokolství. Václav Klaus byl naproti tomu sportovec každým coulem, dokonce vrcholový, a také příkladný fanoušek. Jenomže dřeň sportovní etiky v nepokleslém tvaru tvoří zásada „fair play“. My to překládáme jako „ctít pravidla“, to by se Sokolovi líbilo, ono to ale znamená víc. Abychom mohli hrát, musíme určit, kdo hraje s námi a kdo proti nám, když to neuděláme, zejména v kolektivních sportech, žádná hra nebude.

Sokolova antropologická teorie hry k tomu říká, že hra je život nanečisto a výsledky se nepočítají do života; smyslem hry je naučit se ctít pravidla, a vybavit se tak dobře pro život, ve kterém vposledu jde o život, a proto tam žádná pravidla neplatí. Přijmeme-li východiska této teorie, v níž se herní výsledky do života nepočítají a hra o peníze z definice přestává být hrou, pak moderní, zejména vrcholový sport není hrou a jeho smyslem není ctít pravidla, ale vyhrát. Václav Klaus je znám svými oportunistickými výroky, jako je například ten o rozhodčích: Rozhodčí je součástí hry, a oklame-li hráč rozhodčího, je to vlastně stejné, jako by oklamal protihráče. Pokud mu to projde, je to „důmyslné“, pokud neprojde, je to „smůla“.

Poslední Sokolova kniha se jmenuje *Dluh života*. K osmdesátinám mu ji věnovala jeho Fakulta humanitních studií UK, napsat si ji ale musel sám. Nejde o soubor gratulačních a příležitostných textů obdivovatelů a přátel, jaký se při takových příležitostech obvykle chystá. Jde o soubor kratších studií, přednášek, článků a dalších textů pečlivě vybraných z přibližně půlstoleté literární činnosti pana profesora. *Dluh života* je dobře zvolený název, vystihuje možná ústřední pojem Sokolova myslitelského úsilí. Ty nejdůležitější věci jsme totiž všichni dostali zadarmo, bez vlastního přičinění: život, ten největší dar ze všech, svět, který nejen v českém, ale například i v maďarském jazyce poukazuje ke světu, vzduch, abychom mohli dýchat, bezpodmínečnou lásku, kterou můžeme pouze opětovat. Žijeme zkrátka na dluh. Jistě lze také říci, že jsme

byli do života a světa vrženi, ale – dodal bych se Sokolem – většinou jsme byli vrženi do měkkého, pečlivě připraveného prostředí naplněného láskou a radostným očekáváním.

Antropologické teorie daru vypracované v minulém století ukazují, že dar je potřeba přijmout a opětovat, ovšem nikoli bezprostředně po obdarování, ale později – v příhodném čase. Není tak důležité opětovat dar tomu, kdo nás obdaroval, často to dokonce ani není možné. Lásku rodičů nemůžeme v plné míře vrátit jim samým, vracíme ji však svým dětem. To, že se se mnou v životě zacházelo lépe, než jsem si zasloužil – a to je i mé pevné životní přesvědčení –, nemohu oplatit těm, kdo se o to přičinili, ale těm, kdo to potřebují a nějak se ocitli v dosahu mého života. To je ryze sokolovské dictum.

Sokolova akademická dráha byla krátká, trvala zhruba čtvrt století, ale byla opravdu plodná. Stejně jako není mnoho lidí, kteří vytvořili operační systém pro výpočetní techniku, není ani mnoho těch, kteří založili novou školu. Jan Sokol měl několik tisíc přímých žáků – a mnozí z nich považují setkání s ním za určující pro další chod svého života. Zůstává po něm více jak třicet knižních publikací, počítáme-li i cizojazyčná vydání nejen ve světových jazycích, ale i třeba v čínštině či maďarštině, desítky odborných článků a studií ve sbornících a stovky příspěvků populárních a publicistických. Mnohé z jeho knih se dočkaly a nepochybně ještě dočkají reedice. Dost mne ovšem mrzí, že se jeho knihy poněkud vytratily z učebních programů právě té fakulty, pro kterou byly napsá-

ny. Nikdy si na to nestěžoval, i když ho to také moc mrzelo, ale tak už to zkrátka v životě někdy chodí.

Největší trvanlivost z jeho odkazu tak v současnosti vykazuje jeho až dechberoucí úsilí při budování české verze Wikipedie, které se stalo hlavní náplní jeho života v době, kdy už mu zdraví nedovolovalo přednášet. Popis tohoto úsilí ocitují z Wikipedie doslova, stojí za to: „Jan Sokol patřil v Česku mezi mediálně nejznámější tvůrce Wikipedie. Poprvé s ní přišel blíže do styku v roce 2007, kdy mu několik studentů u zkoušek a v referátech opakovalo stejné nepravdivé informace o jeho tchánovi Janu Patočkovi. Z rozhovoru s jedním ze studentů pak vyplynulo, že informace přebírají z Wikipedie. Sokol studentovi doporučil kvalitnější zdroje, ale s blížícím se 100. výročím narození Jana Patočky se rozhodl Wikipedii blíže prozkoumat. Dne 7. ledna 2007 si zde založil účet a článek o filosofovi Patočkovi přepracoval. Byl překvapen jak dopadem informací z Wikipedie na veřejnost, tak i jednoduchostí editací jednotlivých článků a rozhodl se editování věnovat více času.

Asi v roce 2008 vznikl na německé Wikipedii projekt *Silberwissen (Stříbrné vědění)*, který se snažil motivovat seniory k psaní či úpravě článků. To Jana Sokola v roce 2013 inspirovalo a na české Wikipedii inicioval vznik obdobného projektu *Seniři píší Wikipedii*. Tento projekt dlouhodobě propagoval v médiích a také na wikikonferencích v letech 2013 a 2015. Česká pobočka nadace Wikimedia začala pro seniory pořádat

kurzy v editování a do roku 2021 jimi prošlo přes 500 účastníků.

Jako wikipedista působil Jan Sokol pod uživatelským jménem Sokoljan a čtyři měsíce v roce 2018 z technických důvodů také pod jménem Sokoljan2. Za 14 let provedl téměř 32 000 editací a založil 1 948 nových článků. Wikimedia Česká republika jej v květnu 2014 jmenovala svým čestným členem.⁵

Bezprostředně po Sokolově smrti jsem napsal, že nás všechny jeho smrt překvapila. Bylo mu bez dvou měsíců pětáosmdesát a byl do té míry bytostnou součástí našich životních příběhů, že jsme si nedovedli další život bez něj představit. Dnes už je ale zřejmé, že jeho smrt vlastně není smutná, a už vůbec ne tragická. Byl to dobrý, příkladný a dlouhý život a smrt Jana Sokola zastihla při dobré myslí, v plné duševní svěžesti a v radostném očekávání věcí příštích. Oba jsme měli rádi tu píseň: *Remember, that death is not the end.*

Zdeněk Pinc

Fakulta humanitních studií
Univerzity Karlovy, Praha
Zdenek.Pinc@fhs.cuni.cz

⁵ Heslo „Jan Sokol“. Dostupné na: *Wikipedie, cs.wikipedia.org*. Stránka byla naposledy editována 17. 3. 2021; [cit. 18. 3. 2021].